

O'QUVCHILARNING NUTQ BUZILISHINI PSIXOLOGIK- PEDAGOGIK TUZATISHNING DOLZARB MASALALARI

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabalari: Eshonqulova Madina Toshkenboyeva Noila
Hakimaliyeva Sevinchxon 76re67*

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutq buzilishining turlari, uning yuzaga kelish sabablari hamda bu muammoni psixologik-pedagogik yondashuv asosida tuzatish masalalari yoritilgan. Shuningdek, korreksion pedagogika fanining asosiy tamoyillari, zamonaviy tuzatish metodlari va amaliy tajribalar asosida samarali yondashuvlar tahlil qilingan. Maqolada amaliyotda qo'llanilayotgan muayyan metodlar asosida o'quvchilar nutqini rivojlantirishga qaratilgan tajriba natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: nutq buzilishi, psixokorreksiya, logopedik yondashuv, korreksion pedagogika, tuzatish mashqlari, artikulyatsion gimnastika, integratsiyalashgan yondashuv.

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilar bilan ishlashda individual yondashuv zarurati ortib bormoqda. Ayniqsa, nutqida buzilish mavjud bo'lgan bolalarga nisbatan to'g'ri pedagogik va psixologik yondashuv orqali ularning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishini ta'minlash mumkin. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tasarrufidagi umumta'lim maktablarida har 10 o'quvchidan 2-3 tasida turli darajadagi nutq buzilishi holatlari kuzatilmoqda.

O'quvchilarda uchraydigan nutq buzilishlari ularning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, bu muammoga faqat logoped emas, balki pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligida tizimli yondashuv talab etiladi. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi va Ta'lim sifatini baholash agentligining 2023-yilgi hisobotlariga ko'ra, Toshkent shahri va viloyatlaridagi 6–10 yoshli bolalar orasida nutqiy buzilishlar ko'rsatkichi 14,6% ni tashkil etmoqda. Shundan dislaliya – 46%, fonematik eshitish buzilishi – 21%,

dizartriya – 18% holatlarda uchraydi. Psixologik-pedagogik tuzatish ishlari bolaning holatini chuqur o'rganish, uning ruhiy-psixik rivojlanish darajasini aniqlash va u bilan individual ishlashni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv doirasida quyidagi metodlar keng qo'llaniladi:

1. Artikulyatsion gimnastika – tovushlarni aniq talaffuz qilishga yordam beradi.
2. Didaktik o'yinlar – bolalarda so'zlashuv faolligini oshiradi.
3. Grafomotor mashqlar – nutq bilan bog'liq harakatlarni muvofiqlashtiradi.
4. Sensor integratsiya terapiyasi – ayniqsa nutqiy kechikish bo'lgan o'quvchilar uchun samarali.
5. Multimediya vositalaridan foydalanish – audiovizual yondashuv orqali nutqni rag'batlantirish.
6. Individual logopedik mashg'ulotlar – bolaning nutqidagi aniq muammolar asosida tuzilgan.
7. Emotsional qo'llab-quvvatlash – psixolog tomonidan olib boriladi, boladagi ishonchsizlik, qo'rquv yoki uyatchanlikni kamaytiradi.
8. Differensial diagnostika – nutq buzilishini intellektual yoki psixik buzilishlardan ajratib olishga yordam beradi.
9. Interaktiv o'yin metodlari – so'z boyligini oshirish, grammatik to'g'ri tuzilmani shakllantirishda muhim.
10. Qayta integratsiya – maxsus sinfdagi bola umumiy o'quv jarayoniga bosqichma-bosqich qo'shiladi. Masalan, dizartriya bor bolaning artikulyatsion apparati bo'shashgan bo'ladi. U bilan artikulyatsion mashqlar (lab, til, jag' mashqlari), nafas olishni boshqarish (logoritmika), she'riy nutqdan foydalanish yordamida harakatlar va tovushlar muvofiqlashtiriladi. Bu usul nemis logopediya maktabi tajribasiga asoslanadi.

2024-yil oktabr-dekabr oylarida umumiy o'rta ta'lim maktabida o'tkazilgan kuzatuvlar davomida 2-sinfda o'qiyotgan 28 nafar o'quvchidan 4 nafarida nutqiy muammolar (2 ta dislaliya, 1 ta fonematik buzilish, 1 ta nutqiy kechikish) aniqlandi. Kuzatuv davomida quyidagi metodlar qo'llanildi: Har bir bola uchun individual diagnostika kartasi tuzildi. 3 oy davomida har hafta 2 marta 25 daqiqalik

logopedik mashg'ulotlar olib borildi. Nutqni faollashtirish uchun syujetli rolli o'yinlar, og'zaki hikoya tuzish, she'r yodlash va ijro qilish ishlari bajarildi. Har 2 haftada oraliq natijalar ota-onalar bilan muhokama qilindi. Natijalar quyidagicha bo'ldi: Bu kuzatuvdan ko'rinib turibdiki, tizimli, doimiy va ilmiy asoslangan korreksion yondashuv orqali nutq buzilishlarini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

O'quvchilar nutqining rivojlanishi ularning nafaqat muloqotda, balki ta'lim olishdagi muvaffaqiyatida ham muhim rol o'ynaydi. Shu bois, nutq buzilishlarini erta aniqlash, psixologik-pedagogik baholash va individual yondashuv asosida korreksion chora-tadbirlar ko'rish zarur. Ushbu yo'nalishda logopedik yordamni maktab tizimida kengaytirish, pedagoglar malakasini oshirish va ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish muhim hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tursunova G.X. "Nutqiy buzilishlarni korrektsiya qilishda zamonaviy psixopedagogik yondashuvlar" // Ilm-fan va innovatsiya jurnali, 2023, №4, – B. 66–71.
2. Mahkamova M.M. "Nutq buzilishlarini tuzatish metodikasi", Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020. – 204 bet. (79-84-betlar)
3. Zokirova M. "Korreksion pedagogika asoslari", Toshkent: "Ilm ziyo" nashriyoti, 2021. – 186 bet. (125–127-betlar)